

LIBRIS

We know
books

I.L. CARAGIALE

Nuvele

Prefață, fișă biobibliografică
și referințe critice de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX 2000

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CARAGIALE, ION LUCA

Nuvele / I.L.Caragiale. pref., fișă biobibliografică și referințe critice de Lucian Pricop – Ed. a 6-a – București: Cartex 2000, 2025

ISBN 978-606-091-271-2

I. Pricop, Lucian (ed. șt.)

821.135.1

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel/fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- e-mail: comanda.cartex@gmail.com
- O.P. 4, C.P. 184, București

CUPRINS

<i>Prefață</i> (Lucian Pricop).....	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	25
<i>Referințe critice</i>	27
Notă asupra ediției	59

ÎN VOLUME

Trei novele (1892)

Păcat	63
O făclie de Paște.....	93
Om cu noroc.....	108

NOTE ȘI SCHIȚE (1892)

Din carnetul unui vechi sufleor	113
Grand Hotel „Victoria română“	133
Un artist.....	138
Norocul culegătorului	141

SCHIȚE UȘOARE (1896)

Noaptea Învierii	144
------------------------	-----

SCHIȚE (1897)

O invenție mare	151
Poveste	154

MOMENTE (1901)

La hanul lui Mânjoală	161
Cănuță om sucit.....	170

Două loturi	179
La conac	194
Caut casă	200
Boborul	204
Baioneta inteligentă	209

SCHIȚE NOUĂ (1910)

Kir Ianulea	213
Mama	239
Pastramă trufanda.....	244
Partea poetului	250
Monopol.....	256
Ion.....	262
Calul dracului.....	267

ÎN PERIODICE

În vreme de război	279
--------------------------	-----

POSTUME

Abu-Hassan.....	299
-----------------	-----

Caragiale este astăzi un bun de consum
aproape cotidian

Caragiale este astăzi un bun de consum aproape cotidian. Îl evocăm zilnic, uzând până la slogan un repertoriu de fraze, replici și idei. Uneori ne pare că viața noastră se desfășoară pentru a valida formulările personajelor lui Caragiale; în același timp, opera lui Caragiale pare creată pentru a ne valida setul de armonii ideal-paremiologice. În vreme ce, noi, cei care-l recităm incantatoriu, suntem din ce în ce mai puțin dispuși să detabuizăm sloganuri pseudo-critice.

Caragiale nu mai este citit *pe dinăuntru*, pentru că, fiind știut *pe dinafară*, rămâne pe soclul clasicilor, iremediabil slujiți de formulări tocite. Desigur, valabile ca exerciții critice, și textele care propun o permanentizare a contemporaneității lui Caragiale sunt susceptibile de exces mitografic. Chiar dacă ne plac, „citirile“ întreprinse de Alexandru Călinescu, Mircea Iorgulescu, Valeriu Cristea, Florin Manolescu, Liviu Papadima, Ioana Pârvulescu merg pe ideea vidului, a fantezelor lipsite de substanță, a automatismului sau a anomaliei și fac din Caragiale un precursor al absurdului. Se pun în evidență modernitatea *esențială* a literaturii lui, modernitate ce coexistă în mod paradoxal cu tirania retardului unui stil clasicist.

Din metamorfozele posibile ale clasicilor, noi descoperim astăzi un strat de semnificații și, oricât de revelator ar fi acest strat, el nu le suprimă nici pe acelea care au fost deja dezvăluite, nici pe acelea care vor fi. Când afirmăm că I.L. Caragiale este un scriitor contemporan, înțelegem prin aceasta că el aparține nu numai zilei de astăzi, ci și zilei de mâine, și că nu-l sustragem unei deveniri.

TREI NOVELE
(1892)

PĂCAT...

I

Un băietan voinic – barba de-abia-i mijește, și sub căciula de oaie părul creț și des... și niște ochi blânzi – și mintos tânăr. Când a plecat de acasă să meargă la București p-atâția ani în școli, mama lui – de treabă femeie! – l-a sărutat de-atâtea ori, i-a potrivit părul, i-a netezit căciula și iar l-a sărutat, și i-a zis:

– Niță, mamă, te duci frumos și sănătos: să-ți ajute Dumnezeu și Maica Domnului să-mi vii înapoi tot așa!

Și cât era de cuminte bătrânica nu s-a mai putut stăpâni... a biruit-o plânsul. De multe ori a dat el să plece; și ea l-a ținut să-l mai mângâie încă. Lui îi ardea să se ducă, și măcar că-i era dragă mama, parcă avea acum necaz pe ea că-i prea întârziază plecarea. A plâns și el, ce-i drept, de plânsul ei, dar pe când ochii-i erau triști, închipuirea zbura cu bucurie pe drumul ce i se deschidea lung și necunoscut înainte.

Trei ani de-o neclintită monotonie... Aceleași ceasuri... aceiași pași... trei ani întregi! Al patrulea, deși se anunțase de la început a urma aceeași neabătută cale, păstra pentru mai târziu o noutate, o ciudată surprindere.

Alături cu seminarul, o casă veche boierească... De la ferestrele și de pe pridvorul din spatele ei se vedea peste zid în curtea de recreație a școlii. Odată, într-o zi de sărbătoare, Niță se plimba singur prin curte cu o carte în mână: rămăsese în școală

să se prepare de examenele apropiate. Era o dogmă încâlcită: el ocolea curtea repețind pe de rost cu cartea-nchisă-n mână. Anevoie se putea ține minte așa fraze torturate... Deschise iar cartea...

Trecând prin dreptul zidului, seminaristul tresări; un ghemotoc de hârtie îl lovi pe mână și alunecând peste cartea deschisă sări cât colo înaintea lui. Niță se opri pe loc... Neapărat iar o glumă a vreunui camarad... un miez de pâine muiat în cerneală... sau cine știe ce.

Se uită-mprejur... în curtea școlii nimeni... Lovitura venise dinspre casele de-alături... Ridică ochii în sus și văzu la cea mai apropiată fereastră vecină, care era deschisă, perdelele mișcându-se ca și cum ar fi fost cineva ascuns îndărăt... Ce-o fi?

Să vedem... Seminaristul s-aplecă și luă ghemotocul: era ceva înfășurat înăuntru... Voi să-l desfacă. O înțepătură... Un ac cu gămălie! Ce păcăleală proastă! Supărat, trânti ghemotocul și începu să ștergă degetul împuns în vârful căruia, după fiecare storsătură, creștea repede la loc o mărgea mare roșie.

Ghemotocul izbit cu necaz în pământ se desfăcu... Între cutele lui, o floare!... Cu mirare și cu mai multă luare-aminte ca-n-tâia oară, el ridică binișor hârtia... În adevăr era o garoafă – ca sângele ce-i curgea din deget – ruptă de curând...

Desfăcu atunci mai bine... Ceva scris...

Trupul tânăr se simți furnicat din creștet până-n tălpi de un fior fierbinte... Căldura toată i se urcă la frunte... Ascunse în sân hârtia și floarea, cercetă de jur împrejur cu ochii să nu fi văzut cineva din școală cele petrecute și fugi înăuntru fără a mai cu-teza să ridice ochii la fereastra unde se mișcau perdelele.

Bolnav... Friguri și bătaie de inimă, încât nu se putea ține pe picioare. Părintele-director s-a convins că e rău băiatului și l-a trimis să se odihnească. Niță s-a suit în dormitor, s-a aruncat în pat, a scos din sân floarea și biletul ș-a citit încă o dată, iar, și mereu:

„Ești frumos... Dacă ai vrea, te-aș iubi mult.“

...Dacă ar vrea!...

Cine să fie? El nu e copil, e flăcău de douăzeci și trei de ani... Cine?... O femeie!

Bolnavul sare din pat, iese din dormitor și fără să mai anunțe pe cineva, după cum cere regulamentul, iese pe poartă. Pe dinaintea caselor vecine, el își potolește pasul și trece peste drum ca să poată apuca toată fațada dintr-o singură căutătură. Ferestrele de la pod sunt toate închise și perdelele lăsate.

El știe că e frumos... Mama i-a spus-o adesea, poate mai adesea fetele din sat, dar desigur mai mult decât toate sora lui Cuțiteiu, Sultana, care nu i-a spus-o niciodată... Cu dragoste amestecată și cu puțină mândrie zâmbește el când îi vine acum în minte mama lui.

S-a înserat bine și seminaristul tot se plimbă de colo până colo pe dinaintea casei unde se află acea femeie care l-ar iubi mult „dacă ar vrea el“... Clopotul pentru cină sună la școală. Asta-l deșteptă; el grăbește și intră.

Sunt toți la masă; lui nu-i e foame... Merge și se culcă așezând sub pernă biletul și garoafa, după ce iarăși privește îndelung icoana acelor vorbe, pe care de-acu nu le mai poate uita vreodată.

Zgomotul celorlalți băieți venind în dormitor îl supără foarte. La intrarea lor, el vâra iute mâna sub căpătâi, apucă bogăția ascunsă și stă nemișcat... Unii îl întrebă câte ceva... nu înțeleg bine ce... el nu suflă, prefăcându-se adormit.

Aproape de miezul nopții. Dorm în sfârșit toți. Niță se scoală încetinel și cu cea mai mare precauție iese; găsește ușa sălii pe pipăite și coboară în curte... La fereastră, lumină... geamurile deschise și perdelele lăsate. El rămâne cu ochii pironiți acolo, rătăcind în altă lume, pe care o visase parcă adesea, dar nu spera s-o vadă vreodată.

Flăcăul își umflă pieptul, întinzându-și brațele amorțite de friguri, până-i trosnesc încheieturile, când perdelele se dau într-o parte și o femeie pune mâna pe geamuri să le închidă. Seminaristul îngheață; vrea să strige; dar nu poate, și până să treacă efectul loviturii, fereastra e închisă, perdelele lăsate la loc și lumina stinsă.

Se apropie de ziuă când tânărul se hotărăște să se-ntoarcă-n dormitor... Se trânteste pe brânci în pat, își reazemă inima, în

care simte o strânsoare nedefinită, pe mâna dreaptă, și pe cea stângă fruntea caldă – adoarme și doarme dus până la clopotul de gustare.

Trei nopți de pândă... patru... cinci... și tot atâtea zile mai grele ca nopțile: ceasuri de cursuri și de meditații... zgomotul camarazilor, neputința de a sta singur cu închipuirea lui... și frigurile... și ferestrele tot închise... și perdelele veșnic lăsate.

Doctorul, un om de spirit, când părintele-directorul i-a prezentat pe Niță, l-a mângâiat pe tână, apucându-l în glumă de tuleiele din barbă, și-a zis:

– N-are nimic, părinte; să se plimbe mai des... și-i trece.

Duminica... În sfârșit!

Niță a fost îndemnat de camarazi și de părintele-directorul să iasă la plimbare; el a preferit să stea la școală ca să se poată ajunge cu lecțiile, rămase-n urmă din pricina frigurilor... Firește că superiorul a fost încântat de atâta sârguință.

Dejunul s-a isprăvit... Acum școala este iar deșartă. Silitorul seminarist trece către curtea din fund... Dar dacă ferestrele or fi tot închise?... Nu – și n-apucă să ridice ochii doritori și vede venindu-i prin aer un nou ghem care-ntr-o clipă îi cade la picioare... Asta nu mai e prins cu un ac – e legat cu o cordeluță roșie:

„Treci la miezul nopții... Te aștept... O să vezi cât te iubesc“.

Și nicio mișcare la perdele... nicio arătare!...

Ziua trece încet... e însă uneori atâta dulceață și-n chinul așteptării! Dar noaptea! Niciodată n-au adormit seminariștii așa de târziu!... Din norocire, mai pe urmă nicio piedică.

Sare peste poartă fără zgomot și se-ndreaptă sigur spre ținta știută. O femeie în umbra gangului!... El se oprește înecat. Ea îi șoptește: „Vino, te așteaptă!...“ Atunci... nu e chiar asta!

El se lasă să-l ia de mână și să-l ducă prin întuneric încetisor... O scară strâmtă... încăperi întunecoase... iar câteva trepte. Voinicul merge machinal, lăsându-se târât ca un copil somnoros de mâna femeii. La fiecare pas nesigur, la fiecare șovăire, o oprire de un moment, o povățuire discretă, o șoptă de încurajare și înainte!

Se opresc... Femeia îl lasă de mână... O clipă, părăsit în locul orb și necunoscut, el e-n pierzare – o coloană aplecată căreia i s-ar smulge propteaua de siguranță –, aude urechile cum îi țiuiesc de tare și simte genunchii părăsindu-l.

Acum femeia lovește surd cu vârful unghiilor pe o ușă – sunt lângă o ușă – care îndată se deschide.

E lumină înăuntru – lumină albastră... un albastru molcom și leneș... Femeia care l-a condus prin întuneric îl împinge binișor în lumină. Coloana cedând se apleacă, cu toată greutatea trupului puternic de douăzeci și trei de ani, în albastru... și ușa se-nchide pe dinafară.

Vorbe?... Încap vorbe?

Cum o femeie știe alinta – cum degetele ei delicate se înfig în mușchii încordați – și gura ei rece ca gheața și ochii ei beți – și puful mărunț de pe obraji aprinși zbârlit de fiori – încovoiala lăngedă a trupului – izbiturile inimii ei de pereții sânelui – și mirosul fără nume ce-i radiază din rădăcinile părului – și cât e de bine să te părăsești în stăpânirea acestor atâtea simțiri ce te-nvăluiesc din toate părțile ca niște vârteje de aburi calzi saturați de esența adormitoare...

Cu vorbe să le spun?... Astea se simt și se gândesc, de spus nu se pot spune... A fost o smăcinare a sufletului dulce și dure-roasă, o exaltare a simțirii, îngrozitoare și delicioasă.

Multe nopți asemenea și fiecare neasemănate... Libațiuni sub razele lămpii albastre; toate nebuniile închipuite și neînchipuite; anecdote picante de care el avea un repertoriu popular așa de bogat; scene de gelozie fără cuvânt și din chiar senin; și jocuri, și mușcăături; și lupte atât de inegale, pentru ea ca putere, pentru el ca farmec... ș-apoi, după atâta oboseală, povestirea reciprocă a celor întâmplare mai înainte de a se cunoaște.

El avea puțin de povestit... Așa era de strâmt satul unde trăise și așa de puțin însemnată viața lui până când „l-a înțepat un ac cu gămălie!“... Șiret țăranel – ține mult la această cădere de frază; știa el bine că, însoțită de sugerea degetului înțepat și de o privire pe sub sprâncenele posomorâte cu bunătate, are să fie cu prisos răsplătită.

Ea însă avea mai multe de spus, și povestea ei era destul de tristă. Cinci ani de viață cu un om istovit, apoi nebun și paralytic; în urmă, văduvă, cu un copil bolnav și capiu – o fetiță, care roade și mănâncă lucrurile din casă și care trebuie păzită foarte de aproape să nu dea foc. Interese mari... o avere colosală... consiliu de familie... soacră și cumnați – niște creaturi aspre și brutale, care fac împrejurii o poliție dezgustătoare.

Și aici, față cu fraza lui de predilecție, venea așa de potrivit: „Închipuie-ți ce sete mi-e de viață! Ce dor îmi era de tine!”

Căldura strânsă atâta vreme în ființa aceea frumoasă se revărsa acuma-n afară ca o pornire nebiruită: a fost pentru el scurtă, dar plină acea vreme fericită.

S-a sfârșit însă.

El a trebuit să renunțe la ea, când între ei s-a ridicat zidul consiliului de familie. Acesta firește nu putea îngădui o așa rătăcire... Plângeri... revoltă – de prisos. O ultimă efortare din partea disperatului a fost întâmpinată într-un chip decisiv.

Când seminaristul a îndrăznit să nesocotească recomandările imperioase ce-i fuseseră comunicate și să calce pragul, pe care altădată pășea la fericirea ce-o socotea un drept câștigat, scump, a trebuit să-și plătească pasul imprudent. A fost o maltratare meritată poate, dar oricum prea sălbatică. Zbirii însărcinați cu corecțiunea cutezătorului au făcut exces de zel: nenorocitul, luat fără veste, a fost strivit de lovituri... capul spart, pieptul pisat cu călcâile. În stare de completă nesimțire, a fost aruncat în poarta școlii, unde l-au găsit, a doua zi dimineața, oamenii de serviciu, mai mult mort decât viu.

Toate alergăturile și stăruințele părintelui-directorului ca să facă a se descoperi și pedepsi criminalii, care atentaseră așa de crunt la viața elevului favorit, au trebuit să înceteze. Bătrânul a fost chemat înaintea înaltelor fețe păstorești. Acelea i-au adus aspre muștrări că nu-și vede de datorie, că nu îngrijește destul de serios de moralitatea școlarilor și l-au făcut să înțeleagă că dacă voiește să mai rămână director n-are să se mai amestece în cele ce se întâmplă afară de poarta seminarului: asta e treaba obrazelor judecătorești, nu a celor bisericesti!

Niță a stat mult între viață și moarte; luni întregi au trecut până să se poată întrema. El n-a murit din asta; dar poate că nopțile pe care mama, chemată în grabă, le-a petrecut la căpătâiul nenorocitului, să-i fi scuturat zilele bietei bătrâne. De atunci el a rămas cu o boală de inimă, care i-a cauzat până la moarte multe momente neplăcute.

Dar era întremat... El porni să caute norocul pierdut... Prea târziu... Casele se dărâmau și lucrarea începuse din aripa unde altădată era odaia albastră... Femeia murise. Copila bolnavă era într-un institut de educație în străinătate. Consiliul de familie nu stătea cu mâinile în sân.

Mai întâi o resemnare sfântă, apoi puțin câte puțin, dacă nu uitarea, cel puțin potolirea dorului sub grămădirea anilor. Zece ani!... Seminaristul este acuma preot – preotul Niță din Dobreni – om așezat și foarte bine văzut de toată obștea.

De dimineață orașul de reședință al județului e foarte animat – târgul anual. Preotul Niță umblă prin strada mare cum se umblă la târg de colo până colo, ori încotro, fără o țintă hotărâtă...

Înaintea cafenelei din centru e strânsă lume multă, care privește la ceva și râde în gura mare... Poate un animal savant, care denunță vârsta și vițiile spectatorilor: ori vreo paiată... ori altceva... Grămada de lume sporește neconținut... Popa urmează după mulțime. Pe trotuarul cafenelei pe scaune și-n picioare stau nobilii orașului – reprezentanții județului în vacanță parlamentară, membrii tribunalului, funcționari de la prefectură, primărie, casierie, ofițeri; de jur împrejur lumea pestriță de toate treptele stă în semicerc. În mijloc se petrece comedia. Popa Niță se vâra și el.

Ce este? Ce face atâta senzație?

Un copil de vreo opt-nouă ani, zdrențaros și murdar, cu picioarele goale, îmbrăcat în haine nepotrivite – un gheroc mare, a cărui talie îi vine până la glezne, în cap cu un cilindru turtit –, face caraghiozlacuri.

Este un mititel măscărici foarte destrăbălat – jigărit, și galben, pulpele-i uscate care se văd prin sfășietura nădragilor sunt pline de jupuituri. Așa de prăpădit, este totuși foarte îndrăzneț.